

अध्याय अठार

रेडियो कार्यक्रम उत्पादन साथीसँग मनका कुराको अनुभव

विष्णुप्रसाद नेपाल र नृपराज जोशी

भूमिका / परिचय

“रेडियो सुनेर बसिरहनु भएका सम्पूर्ण श्रोता साथीहरूमा म शुष्मा र म तोयाको नमस्कार ! तपाईंहरूको आफ्नै रेडियो कार्यक्रम *साथीसँग मनका कुरा* लिएर आज हामी तपाईंहरू सामु उपस्थित भएका छौं । यस कार्यक्रममा तपाईंहरूले आफ्नै उमेरका साथीहरूका मनका कुराहरू सुन्न सक्नुहुनेछ, तपाईं हामीलाई जस्तै अन्य साथीहरूलाई पनि कस्ता खालका समस्याहरू पर्दा रहेछन् र उहाँहरूले ती समस्याहरूको समाधान कसरी गर्नु हुँदो रहेछ, भन्नेबारे सुन्न सक्नु हुनेछ । साथै कार्यक्रममा अन्य मनोरञ्जनात्मक सामग्रीहरू पनि प्रस्तुत गर्ने जमर्को गर्ने छौं ।”

शुष्मा श्रेष्ठ र तोया घिमिरेको यसै संयुक्त उद्घोषका साथ १ वैशाख २०५८ देखि रेडियो नेपालबाट प्रसारण सुरु गरिएको रेडियो कार्यक्रम *साथीसँग मनका कुरा* हाल (मङ्सिर मसान्त २०६१) सम्म पनि साप्ताहिक रूपमा नियमित प्रसारण

भइरहेको छ ।^१ रेडियो नेपालको इतिहासमा युवा तथा किशोरकिशोरीका वास्तविक समस्याहरूबारे युवाहरूद्वारा नै युवाहरूका लागि सञ्चालन गरिएको सम्भवतः यो पहिलो कार्यक्रम हो । सुरुमा यो कार्यक्रम रेडियो नेपालबाट हरेक शनिवार दिउँसो ३:३० देखि ४:०० बजेसम्म आधा घण्टाको समयमा प्रसारण गरिन्थ्यो । पछि श्रोताहरूको अनुरोधअनुसार कार्यक्रमको समय बढाई एक घण्टा (३:३० देखि ४:३० बजेसम्म) बनाइएको हो ।

सञ्चारका विभिन्न माध्यमहरूमध्ये रेडियो सबैभन्दा सजिलो र प्रभावकारी माध्यम मानिन्छ । यसमार्फत एकैसाथ धेरैभन्दा धेरै व्यक्तिहरूलाई सूचना तथा जानकारीका साथै मनोरञ्जन प्रदान गर्न सकिन्छ । रेडियो नेपाल हालको अवस्थासम्म आइपुग्दा केही हदसम्म चेतनामूलक तथा जानकारीमूलक कार्यक्रमहरू समेट्न तथा प्राप्त गर्न सफल पनि भएको छ । पञ्चायत कालभर संकृचित राजनीतिक परिवेशका कारण चेतनामूलक रेडियो कार्यक्रमहरू उत्पादन तथा प्रसारणको अभ्यास कमै भएको पाइन्छ । २०४६ सालको प्रजातन्त्र पुनर्स्थापनापछि रेडियो कार्यक्रमको बनोटमा थोरै भएपनि परिवर्तन हुन थाल्यो । विशेषगरी एफएम स्टेसनहरूको आगमनपश्चात् रेडियो कार्यक्रममा निकै नै विविधता भेटिन्छ ।

अचेल रेडियो नेपाल तथा एफएम स्टेसनहरूबाट प्रसारण हुने कार्यक्रमहरू सामान्यतः तीन खालका छन्: शिक्षामूलक, सूचनामूलक र मनोरञ्जनात्मक । यी रेडियो स्टेसनहरूले मनोरञ्जनात्मक कार्यक्रमहरू पर्याप्त मात्रामा सञ्चालन गर्दै आएका छन् । शिक्षामूलक र सूचनामूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन नभएका त होइनन् तर तिनले नेपालका सबै उमेरसमूहका श्रोताहरूलाई प्रभावकारी रूपमा समेट्न सकेको पाइँदैन । यस्ता समूहहरूमध्ये जीवनको संवेदनशील मोडबाट गुज्रिरहेका युवा तथा किशोरकिशोरीहरूलाई लक्ष्य बनाई निर्माण गरिने रेडियो कार्यक्रमहरू निकै नै कम छन् । तिनले पनि शिक्षा तथा सूचनामूलक सन्देशहरूको तुलनामा मनोरञ्जनात्मक कार्यक्रमहरूलाई बढी प्राथमिकता दिने गरेको पाइन्छ । त्यसो त शिक्षा तथा सूचनामूलक कार्यक्रमहरू उत्पादन गर्नका लागि रेडियो स्टेसनहरूलाई दक्ष मानव शक्ति लगायत अन्य विभिन्न स्रोतहरूको

^१ साथीसँग मनका कुरा कार्यक्रम रेडियो नेपालका अतिरिक्त काठमाडौँमा कान्तिपुर एफएम र हिट्स एफएममा तथा काठमाडौँबाहिर श्रीनगर एफएम, पाल्पा; कञ्चनजङ्गा एफएम, भापा; रेडियो सोलु, सोलुखुम्बु; रेडियो भेरी आवाज, बाँके; रेडियो वीरगञ्ज, पर्सा; मनकामना एफएम, मकवानपुर; कालिका एफएम, चितवन; माछापुच्छ्रे एफएम, कास्की; रेडियो मदनपोखरा, पाल्पा; तिनाउ एफएम, रुपन्देही; रेडियो घोडाघोडी, कैलाली र रेडियो साइपाल, बझाङबाट पनि प्रसारण हुँदै आइरहेको छ (हिमाल २०६१) ।

अभाव रहेको पनि हुन सक्छ। सञ्चालकहरूमा त्यस खालको सोचको अभाव भइदिँदा सीमित स्रोतमै गर्न सकिने स-साना प्रयासले पनि निकास पाउँदैन।

यद्यपि नयाँ पुस्ताको बर्दलिँदो मानसिकता तथा समस्याहरूको आधारमा सञ्चार क्षेत्रका कार्यक्रमहरूलाई पनि समय सापेक्ष परिवर्तन गर्दै लैजानु पर्छ, भन्ने मानसिकता सञ्चार क्षेत्रमा संलग्न व्यक्तिहरूमा आउन थालेको छ। यही सोच तथा धारणामा सञ्चालित रेडियो कार्यक्रम *साथीसँग मनका कुरा*बारे यस लेखमा चर्चा गर्ने जमर्को गरिएको छ। कार्यक्रमको आवश्यकता किन पत्थो, कार्यक्रम कसरी निर्माण गरियो, भाषा, प्रस्तुति, विषयवस्तु कस्तो थियो, लक्षित समूहहरूले कसरी मूल्याङ्कन गरेका थिए भन्ने जस्ता सवालहरूलाई केन्द्रमा राखेर लेख तयार पारिएको छ।

साथीसँग मनका कुराको पृष्ठभूमि

विश्व स्वास्थ्य सङ्गठनले दिएको परिभाषाअनुसार युवा भन्नाले १० देखि २४ वर्ष उमेर समूहका व्यक्तिहरूलाई जनाउँछ, र यही परिभाषालाई आधार मानी राष्ट्रिय जनगणना २०५८ ले नेपालमा कुल जनसङ्ख्याको ३५ प्रतिशत युवाहरू रहेको देखाएको छ। निश्चय नै युवाको आवश्यकता, चाहना, समस्या तथा भावनाहरू अन्य उमेर समूहका व्यक्तिको भन्दा फरक हुन्छन्। त्यसलाई कतिपय अवस्थामा अन्य उमेर समूहका व्यक्तिहरूले महसुस गर्न सक्दैनन् भने कतिपय अवस्थामा महसुस गर्ने सोच नै बनाएको पाइँदैन। यसप्रकार आफ्नो आवश्यकता तथा भावनाहरूलाई अन्य उमेर समूहका व्यक्तिहरूले बुझ्न नसक्दा उनीहरूको जीवन समस्याग्रस्त बन्न पुग्छ।

संयुक्त राष्ट्र संघीय वाल कोष (युनिसेफ) नेपालले सन् १९९९ मा गरेको अध्ययनअनुसार युवाहरूले दैनिक जीवनमा भोगिरहनु पर्ने मनो-सामाजिक समस्यालाई नै उनीहरूले प्रमुख समस्याको रूपमा लिएको पाइन्छ। यस्ता समस्याहरूमा आफ्ना भावना वा गुनासो आफ्ना अभिभावक तथा साथीभाइहरूसँग पोख्न नसकेको, समस्या समाधानका लागि परिवार तथा समाजमा उपलब्ध सेवा तथा सुविधाहरूको बारेमा पर्याप्त जानकारी हासिल गर्न नसकेको तथा जानकारी हासिल भएपनि ती सेवाहरूसम्म आफ्नो पहुँच पुऱ्याउन नसकेको आदि प्रमुख छन्।

युवाहरूलाई समस्या सुल्झाउने खालका सही सूचना, सीप एवं जानकारीहरू उपलब्ध गराउनका लागि सञ्चारमाध्यमहरू उपयोगी औजार हुन्। नेपालको भौगोलिक विकटता र गरिबीबीच युवाहरूमाभ्र पुग्ने भरपर्दो सञ्चारमाध्यम भनेको रेडियो कार्यक्रम नै हो। युवा तथा किशोरकिशोरीका अतिरिक्त उनीहरूका आवश्यकताबारे हरेक अभिभावकहरूलाई पनि सजग बनाउनु त्यत्तिकै आवश्यक

देखिन्छ। अभिभावकहरूलाई युवाहरूका समस्या तथा भावनाहरूलाई बुझ्न सक्ने बनाउनका लागि पनि रेडियो कार्यक्रम अन्य सञ्चारमूलक कार्यक्रमहरूको तुलनामा बढी प्रभावकारी हुन्छ।

समस्याहरूको समाधानका लागि युवाहरू आफैले प्रयास गरे मात्र सफल होइने कुरा निश्चित छ। यसका लागि अन्य समूहले सहयोग मात्र गरिदिन सक्छन्। त्यसकारण युवाहरूलाई यस्ता खालका समस्याहरूको समाधान गर्नका लागि उत्प्रेरित गर्न रेडियो कार्यक्रमको माध्यमबाट सहयोग गर्न सकिन्छ। यही पृष्ठभूमिमा साथीसँग मनका कुरा कार्यक्रमको आरम्भ भयो।

तस्वीर १८.१: युनिसेफले तयार गरेको जीवन उपयोगी सीपहरू वारेको पुस्तिका।

साथीसँग मनका कुरा रेडियो कार्यक्रम मानिसको वास्तविक जीवनमा आइपर्ने मनो-सामाजिक समस्याहरूको समाधानमा सहयोग पुऱ्याउने सीपहरूमा आधारित कार्यक्रम हो, जसलाई जीवन उपयोगी सीपहरू^३ भनिन्छ। यी प्रयोग

^३ विश्व स्वास्थ्य सङ्गठनले अगाडि ल्याएका दशओटा प्रमुख जीवन उपयोगी सीपहरू निम्न प्रकार छन्: क. आत्म-जागरण, ख. अनुभूति, ग. प्रभावकारी सञ्चार, घ. अन्तरव्यक्ति सम्बन्ध, ङ. संवेगलाई नियन्त्रण गर्ने क्षमता, च. तनावपूर्ण स्थितिको सामना, छ. सिर्जनात्मक सोचाइ, ज. समालोचनात्मक सोचाइ, झ. निर्णय गर्ने क्षमता, ञ. समस्या समाधान (चाई चाई मिति उल्लेख नभएको)।

मानिसको जीवनका वास्तविक समस्याहरू (भावनात्मक तथा मानसिक) को पहिचान र समाधान गर्नका लागि एकदमै सहयोगी सावित भएपछि विश्वभरि फैलाउने अभिप्रायले विश्व स्वास्थ्य सङ्गठनले अन्य सीपहरूका अलावा आधारभूत दशओटा जीवन उपयोगी सीपहरूलाई अगाडि ल्याएको हो । नेपालमा युनिसेफले यी सीपहरूको प्रयोगलाई बढावा दिन बृहत् कार्यक्रम ल्याएको छ । कार्यक्रमको एउटा भाग *साथीसँग मनका कुरा* रेडियो कार्यक्रम पनि हो । यो कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपूर्व युनिसेफ नेपालले सन् १९९९ मा किशोरकिशोरी तथा युवाहरूमा एउटा बृहत् सर्वेक्षण गरेको थियो (युनिसेफ सन् २०००) । उक्त सर्वेक्षणले दाङ्ग, बाँके, अछाम, सुनसरी, मोरङ्ग, कास्की र काठमाडौँका १२ देखि १८ वर्ष उमेर समूहका जम्मा १४०० किशोरकिशोरीहरूलाई समेटेको थियो ।

सर्वेक्षणले समेटेका जिल्लाका युवा तथा किशोरकिशोरीहरूले आफूले रेडियो र टेलिभिजनबाट आफ्ना समस्याहरूको समाधानका लागि आवश्यक पर्ने सीप तथा उपायहरूबारे जानकारी पाउन पाए सजिलो हुन्थ्यो भन्ने निष्कर्ष निकाले । साथै उनीहरूले रेडियो कार्यक्रमहरूले नसमेट्ने माया, प्रेम र यौनसम्बन्धी विषयहरूबारे पनि जानकारी हासिल गर्न चाहेको पाइयो । युवाहरूले आफ्नो मनभित्रै गुम्साएर राख्ने प्रमुख समस्याहरू (माया, प्रेम र यौन) बारे पर्याप्त जानकारी तथा सूचनाहरू नपाउँदा नै एचआईभी/एड्स तथा अन्य यौन रोगको सङ्क्रमण र अनावश्यक गर्भधारण लगायतका जटिल समस्याहरू भोगिरहेको पाइयो ।

यसै अध्ययनको आधारमा युवा तथा किशोरकिशोरीहरूका समस्या समाधान गर्नका लागि रेडियो कार्यक्रम एक महत्त्वपूर्ण सहयोगी हुने निष्कर्ष निकालिएको हो । त्यसपछि युनिसेफ नेपालले जीवन उपयोगी सीपहरूको प्रयोग गरेर मनो-सामाजिक समस्याहरूको समाधान गर्न किशोरकिशोरीहरूलाई अभिप्रेरित गर्ने विषयमा केन्द्रित रहेर युवाहरूका लागि युवाहरूद्वारा नै सञ्चालित रेडियो कार्यक्रम निर्माण गर्ने लक्ष्य अगाडि बढायो । यसअघि युनिसेफ नेपालले माथि उल्लिखित अध्ययनलाई नै आधार मानेर विभिन्न सञ्चार रणनीतिहरू पनि तय गरेको थियो जस अन्तर्गत टेलिभिजन कार्यक्रम- *मीना कार्टुन*, *क्याटमाण्डु* आदि सञ्चालन गरिसकेको थियो । रेडियो कार्यक्रम निर्माण एवं सञ्चालनको क्रममा युनिसेफ नेपालले सञ्चारको क्षेत्रमा संलग्न दश जनालाई रेडियो कार्यक्रम निर्माण तथा सञ्चालन (कार्यक्रम निर्माण, उद्घोषण, प्राविधिक पक्ष, अनुसन्धान) र जीवन उपयोगी सीपहरूसम्बन्धी ६ महिनाको तालिम प्रदान गरेको थियो । तीमध्ये जम्मा पाँच जना (शुष्मा, तोया, विनिता, भाष्कर र विनायक) रेडियो कार्यक्रम सञ्चालनका लागि छनोट भएका थिए ।

विषयवस्तु र प्रस्तुति

विषयवस्तुको छनोट

सुरुआती दिनहरूमा कार्यक्रमको विषयवस्तु प्रारम्भिक अध्ययनबाट देखिएका समस्याहरूमा लक्षित हुने गर्दथे । कार्यक्रमको सुरुसँगै श्रोताहरूलाई कार्यक्रममा आफ्ना मनमा लागेका समस्याहरू लेखी पठाउनका लागि उत्साहित गरिएपछि श्रोताहरूले नियमित रूपमा आफ्ना मनमा लागेका व्यक्तिगत तथा सामाजिक समस्याहरू लेखी चिठ्ठीहरू पठाउन थाले । जसले गर्दा कार्यक्रमका पछिल्ला प्रस्तुतिहरू श्रोताका चिठ्ठीहरूमा उल्लिखित समस्या तथा त्यस्ता समस्याहरू समाधानका लागि जीवन उपयोगी सीपहरूको प्रयोग कसरी गर्न सकिन्छ, भन्ने बारेमा केन्द्रित हुन थाले ।

कार्यक्रम प्रसारण हुँदै जाँदा श्रोताहरूबाट समस्या र सुभावासहितका चिठ्ठीहरूको ओईरो लाग्न थालेपछि कार्यक्रम सञ्चालकहरूले ती सम्पूर्ण चिठ्ठीहरूमा उल्लिखित समस्याहरूको जवाफ रेडियोमार्फत दिन नसक्ने भए (श्रोताले पठाएका चिठ्ठीको नमूनाका लागि अनुसूची १ हेर्नुहोस्) । श्रोताहरूका समस्याहरूलाई ध्यानमा राखी कार्यक्रमको विषयवस्तु निर्माण गर्नुपर्ने देखियो । कार्यक्रमको विषयवस्तु सञ्चालकहरूले नै तयार पारिरहेको अवस्थामा श्रोताहरूका हरेक समस्याहरूलाई समेट्न सक्ने गरी कार्यक्रमको विषयवस्तु तयार पार्ने निर्णय गरियो । यसरी निर्माण गरिने विषयवस्तुमा खासगरी तीन पक्ष- सञ्चालक, अनुसन्धानकर्ता र श्रोता चिठ्ठीहरूको संलग्नता रहँदै आएको छ ।

विषयवस्तु तयार पार्नमा यी तीनै पक्षको आ-आफ्नै भूमिका थियो । जसअन्तर्गत श्रोताहरूबाट प्राप्त चिठ्ठीमा उल्लिखित समस्यालाई अनुसन्धानकर्ताहरूद्वारा विस्तृत रूपमा विश्लेषण गर्ने गरिन्थ्यो र विश्लेषणमा हप्ताभरिमा सबैभन्दा धेरै श्रोताहरूले पठाएका र समयअनुसार उपयुक्त ठानिएका समस्यालाई पहिलो प्राथमिकता दिई तिनैमा आधारित विषयवस्तु तयार पारिन्थ्यो । यसरी तयार पारिएको विषयवस्तुमा हरेक शुक्रवार (रेडियो नेपालबाट कार्यक्रम प्रसारण हुनुभन्दा अघिल्लो दिन) कार्यक्रम सञ्चालक र अनुसन्धानकर्ताहरूका बीचमा छलफल गरी केही थपघट गर्नुपर्ने भए गरेर अन्तिम रूप दिइन्थ्यो ।

अनुसन्धानकर्ताहरूले चिठ्ठीमा उल्लेख गरिएका समस्याहरूका आधारमा तिनको वर्गीकरण गर्दथे । वर्गीकरणलाई सहज बनाउन केही मुख्य मुख्य शीर्षकहरू निर्धारण गरिएका थिए (हेर्नुहोस् अनुसूची २) । त्यसबाहेक अनुसन्धानकर्ताहरूले उचित समाधानका उपायहरू बताउन नसक्ने खालका समस्याका लागि सम्बन्धित

क्षेत्रका व्यक्तिहरूसँग सम्पर्क गरी समाधानका उपायहरू खोज्ने गरिन्थ्यो । जस्तै: कुनै स्वास्थ्य समस्याबारे चिकित्सकसँग सम्पर्क राख्ने, कानुनी समस्याहरूको लागि कानुनविदसँग सम्पर्क राख्ने इत्यादि । यसका अतिरिक्त हप्ताभरि आएका चिठ्ठीहरूमध्ये सबैभन्दा सान्दर्भिक र जरुरी चिठ्ठीलाई पहिलो प्राथमिकता दिइन्थ्यो । चिठ्ठी पठाउने श्रोता साथीको नाम, ठेगाना, चिठ्ठीमा उल्लिखित समस्या र समाधानका लागि सहयोगी हुने केही जीवन उपयोगी सीपहरू तथा अन्य सुझावहरू रेडियोबाट प्रसारण गरिन्थ्यो । यसले गर्दा श्रोताहरूले आफ्नो मात्र नभएर आफूजस्तै अन्य साथीहरूका समस्यालाई पनि बुझ्न सक्दथे । साथै, समस्या आफूलाई मात्र नभई सबैलाई पर्ने रहेछ र ती समस्याहरूको सकारात्मक समाधान खोज्ने प्रयत्न गर्नुपर्ने रहेछ भन्ने भावना जागृत गराउन कार्यक्रम सफल भएको थियो ।

प्रस्तुति

यस कार्यक्रममा एक जना पुरुष र एक जना महिला गरी जम्मा दुईजना प्रस्तोताहरू रहन्छन् । कार्यक्रमको पहिलो खण्डमा अर्थात् विषय प्रवेश गर्दा दुईजना प्रस्तोताहरूले एकदमै अनौपचारिक छलफलमार्फत (जस्तै: एकले अर्कालाई तिमी भन्दै) त्यो दिनको कार्यक्रमको विषयवस्तुको बारेमा जानकारी गराउँछन् । उक्त कार्यक्रममा प्रस्तुत गरिने चिठ्ठी जुन श्रोताबाट आएको हो, उसको नाम, ठेगाना र समस्याबारे रेडियोबाटै स्पष्ट रूपमा भन्ने गरिन्छ । रेडियोबाट आफ्नो नाम, ठेगाना सुन्न पाउँदा र आफ्नो समस्या समाधानका लागि सहयोगी उपायहरूबारे अरू व्यक्तिहरूले चासो लिएर सहयोग गरेको थाहा पाउँदा निश्चय नै श्रोताहरूमाभै रेडियो कार्यक्रमप्रति विश्वसनीयता वृद्धि हुनु स्वभाविक हो । यसको परिणामस्वरूप कार्यक्रमबाट सहयोग पाएका श्रोताहरूले आफ्ना साथीहरूलाई पनि रेडियो सुन्न तथा रेडियो कार्यक्रममा चिठ्ठी पठाउनका लागि प्रोत्साहन गर्दछन् ।

प्रस्तोताहरूले एक आपसमा दुईजना एकदमै घनिष्ट साथीको रूपमा कुराकानी गर्ने गर्दछन् । यस्तो खालको कुराकानीले युवा तथा किशोरकिशोरीहरूलाई आफ्ना मनका भावना तथा समस्याहरू रेडियोका साथीहरूसँग सहजै व्यक्त गर्न अभिप्रेरित गरेको पाइएको छ । कार्यक्रमको कुल समयमध्ये श्रोताका चिठ्ठीहरू तथा समस्याहरूको प्रकृति हेरी यो खण्ड लगभग १० देखि १५ मिनेटसम्म हुन्छ । यो कार्यक्रम प्रस्तुतिको अर्को उल्लेखनीय विशेषता भनेको श्रोताहरूलाई 'साथी' भनेर मात्र सम्बोधन गरिनु हो । जुन शब्दले कार्यक्रमको शीर्षकको सान्दर्भिकता समेत भल्काउँछ ।

कार्यक्रमको दोस्रो खण्डमा श्रोताहरूका समस्याहरूलाई समेट्ने खालको एउटा नाटक प्रस्तुत गरिन्छ। समस्याको प्रकृति हेरी नाटक २० देखि ३० मिनेटसम्मको हुने गर्दछ। नाटकमार्फत श्रोताहरूलाई दैनिक जीवनमा आइपर्ने मनो-सामाजिक समस्या र त्यसको समाधानका लागि अपनाउन सकिने उपायहरू एवं प्रयोग गर्न सकिने सीपहरूबारे जानकारी दिइन्छ। नाटकका सबै पात्रहरू काल्पनिक हुन्छन्। साथै नाटक प्रमुख पात्रको व्यक्तिगत जीवनमा आइपरेको समस्याको सेरोफेरोमा केन्द्रित हुन्छ। उदाहरणका लागि, कार्यक्रममा महिलाको महिनावारीसम्बन्धी समस्या प्रस्तुत गर्नु छ भने नाटकमा महिलाहरूले महिनावारीको बेला भोग्नु पर्ने समस्या, यसप्रति परिवार तथा समाजले हेर्ने दृष्टिकोण र त्यसबाट सिर्जित अन्य जटिल समस्याबारे पात्रबीच संवाद हुन्छ। केही नाटकहरूमा जीवन उपयोगी सीपहरूको प्रयोग गरेर समस्या समाधान गरेको देखाइन्छ भने कतिपयमा प्रभावकारी जीवन उपयोगी सीपहरूको अभावमा समाधान गर्न नसकेको देखाइन्छ। यस्ता समस्याहरूका लागि अन्तमा प्रस्तोताहरूले नाटकको पीडित पात्रमा जीवन उपयोगी सीप भइदिएको भए समस्या समाधान गर्न कति मद्दत पुग्थ्यो होला भनेर एक आपसमा छलफल गर्छन्, साथै श्रोताहरूलाई पनि यदि तपाईं हामीलाई नाटकको पीडित पात्रको जस्तो समस्या परेको खण्डमा यी यी जीवन उपयोगी सीपहरूको प्रयोग गरेर सही समाधान निकाल्न सक्छौं है साथी भनेर सुझाव दिने गर्दछन्।

कार्यक्रमको सुरुदेखि अन्तसम्म नेपथ्यमा सङ्गीतको मधुर धुन बजिरहन्छ, साथै छुट्टै एउटा लोकप्रिय गीतले युवामन छुने कोसिस गरिन्छ। त्यो पनि फरक फरक समयमा, विशेषगरी नाटकको अन्तिममा गीत बज्ने गर्दछ। कार्यक्रममा बजाइने गीत पनि नाटकमा प्रस्तुत समस्यासँग मेल खाने खालको रहन्छ। कार्यक्रमको अन्तमा नियमित स्तम्भ 'जाँदा...जाँदै' प्रस्तुत गरिन्छ। यसमा प्रस्तोताहरूले श्रोताहरूलाई कार्यक्रममा प्रतिक्रिया पठाउन अनुरोध गर्नुका साथै प्रतिक्रिया पठाउने विस्तृत ठेगाना पनि दिन्छन्।

साथीसँग मनका कुरा कार्यक्रमको विषयवस्तु, प्रस्तुति र प्रयोग गरिने भाषा अन्य रेडियो कार्यक्रमहरूको भन्दा पृथक पाइन्छ। कार्यक्रममा प्रयोग हुने भाषा विशुद्ध नेपाली भाषा हो। यसको प्रस्तुतिमा एकदमै अनौपचारिक, श्रोतामुखी, सहभागितात्मक भाषाको प्रयोग गरेको पाइन्छ। समस्या समाधानका उपायहरूबारे जानकारी दिँदा 'तपाईंले तपाईंको समस्या समाधान गर्नका लागि यस्तो गर्नुहोस् भन्नुको सट्टा यो समस्या समाधानका लागि हामीले यस्तो गर्थौं भने सही समाधान निस्कन सक्छ होला जस्तो हामीलाई लाग्छ है साथी' भन्ने खालको सुझाव दिइन्छ। यसप्रकार युवा तथा किशोरकिशोरीहरूले रेडियो प्रस्तोताहरूलाई आफ्नै

उमेर समूहका साथीहरू सम्झी आफ्ना मनमा लागेका जस्तासुकै भावना तथा समस्याहरू निर्धक्क भएर रेडियो कार्यक्रममा लेखी पठाउनका लागि हौसला प्रदान गरेको पाइन्छ ।

कार्यक्रम उत्पादन र पृष्ठ अनुसन्धान

कार्यक्रमको समय बढाएर एक घण्टा पुऱ्याइए पनि प्राप्त भएका हरेक चिट्ठीहरूको प्रतिक्रिया रेडियोबाट मात्रै जनाउन असम्भव हुन गयो ।^३ हरेक चिट्ठीमा उल्लिखित समस्याहरूको एक एक गरेर समाधान प्रस्तुत गर्नु असम्भव नै थियो । त्यसैले ती श्रोताहरू जसको चिट्ठीको रेडियोमार्फत प्रत्यक्ष प्रतिक्रिया जनाइएन वा जसले आफ्नो समस्या समाधानका लागि सहयोग पाएका छैनन्, उनीहरूको भावनालाई ध्यानमा राखी सम्पूर्ण चिट्ठीहरूको एक एक गरेर प्रतिक्रिया जनाउने उद्देश्यले कार्यक्रम सञ्चालन भएको करिब आठ महिनापछि तेस्रो पक्षको आवश्यकता महसुस गरियो । यस्तो कार्यको लागि किशोरकिशोरी तथा युवाहरूका समस्याबारे पर्याप्त जानकारी भएको तथा युवाहरूको क्षेत्रमा काम गरिरहेको संस्थाको खोजी गर्ने क्रममा २०५८ सालदेखि नेपालका युवा तथा किशोरकिशोरीहरूका प्रमुख समस्याहरू (विशेषगरी एचआईभी/एड्स, लागू पदार्थ दुर्व्यसन, प्रजनन स्वास्थ्य, घरायसी हिंसा, लैङ्गिक भेदभाव र चेलिवेटी बेचबिखन) सम्बन्धी अध्ययन, अनुसन्धान, परामर्श सेवा तथा तालिमहरू सञ्चालन गर्दै आइरहेको संस्था अक्सिजन अनुसन्धान तथा विकास मञ्चलाई छनोट गरियो ।^४ उक्त संस्थाको भूमिका भनेको रेडियो कार्यक्रम निर्माता तथा सञ्चालकहरूसँग मिलेर प्रतिक्रियास्वरूप आएका चिट्ठी तथा तिनमा उल्लिखित समस्याहरूको विश्लेषण गरी समाधानका लागि सहयोग गर्नु थियो । यस संस्थाको सहयोगमा कार्यक्रमले

^३ कार्यक्रम सञ्चालन हुँदै जाँदा श्रोताहरूबाट मासिक लगभग ७०० ओटासम्म चिट्ठीहरू प्राप्त हुन्थे । कार्यक्रमको सुरु देखिकै तथ्याङ्क हेर्दा कम्तिमा पनि मासिक २०० ओटा चिट्ठीहरू प्राप्त भएकै देखिन्छन् । यी सम्पूर्ण चिट्ठीहरूको विस्तृत तथ्याङ्क पनि अक्सिजन अनुसन्धान तथा विकास मञ्चले राखेको छ । यस्तो तथ्याङ्कमा श्रोताहरूको नाम, ठेगाना, श्रोताको उमेर, श्रोताको समस्या आदि राख्ने गरिन्छ । यो तथ्याङ्कको आधारमा नेपालका युवाहरूका समस्याहरूलाई पूर्ण रूपमा बुझ्न तथा नेपालका युवाहरूमा प्रायः कस्ता खालका समस्याहरू रहेछन् भन्ने कुरा थाहा पाउन सजिलो भएको छ ।

^४ 'अक्सिजन अनुसन्धान तथा विकास मञ्च' नेपालका युवा तथा किशोरकिशोरीहरूको क्षेत्रमा कार्य गरिरहेको एउटा गैर सरकारी संस्था हो । यो संस्था *साथीसँग मनका कुरा* कार्यक्रम उत्पादनको पृष्ठ अनुसन्धान कार्यमा पुस २०५८ देखि पुस २०६० सम्म संलग्न रह्यो । यसमा सिद्धि अर्याल, विष्णुप्रसाद नेपाल, साहारा रायमाझी, विप्ली श्रेष्ठ, नृपराज जोशी, विन्नी सुब्बा, सञ्जु श्रेष्ठ, श्याम सापकोटा र शिव ढकाल हुनुहुन्थ्यो ।

श्रोताहरूले पठाएका हरेक समस्याहरूलाई उनीहरू आफैले समाधान गर्न सक्ने गरी एक एक गरेर सुझाव तथा सल्लाहहरू लेखेर पठाउन सहयोग गर्थ्यो ।

अक्सिजन अनुसन्धान तथा विकास मञ्चले कार्यक्रमका लागि आएका सम्पूर्ण चिट्ठीहरूलाई दैनिक रूपमा विस्तृत अध्ययन गरेर तिनलाई अनुसुची २ मा उल्लेख भएअनुसारका शीर्षकमा विभाजन गर्न थाल्यो । त्यसपछि चिट्ठीबाट प्राप्त समस्याको समाधानको उपाय सम्बन्धित श्रोता आफैले खोज्न सक्ने वातावरण तयार पार्नका लागि जीवन उपयोगी सीपहरू तथा अन्य सल्लाह र सुझावहरू चिट्ठीमार्फत नै लेखेर पठाउन थालियो । यस अतिरिक्त अक्सिजन अनुसन्धान तथा विकास मञ्चले श्रोताका समस्याहरूलाई अध्ययन गरेर समस्या समाधानमा सहयोगी हुने जीवन उपयोगी सीपसम्बन्धी केही सहायक पुस्तिकाहरू पनि पठाउने गर्दथ्यो । श्रोताहरूलाई आफ्नो समस्या समाधानको उपायको खोजी गर्न रेडियो कार्यक्रमको विकल्पका रूपमा पुस्तिकाहरू पनि सहयोगी बने । ती पुस्तिकाहरू युनिसेफ नेपालद्वारा तयार पारिएका हुन् ।

रेडियो कार्यक्रममा प्रस्तुत गरिने सम्पूर्ण विषयवस्तुको तयारी गर्न पनि संस्थाले सघाउने गरेको थियो । शनिवार प्रस्तुत हुने कार्यक्रमका लागि हप्ताभरि श्रोताहरूले पठाएका समस्याहरूको आधारमा हरेक शुक्रवारसम्ममा एउटा सहयोगी चिट्ठी तयार पारिन्थ्यो । चिट्ठीमा श्रोताहरूलाई केवल उपदेश मात्र नदिएर उनीहरूका आफ्ना समस्याहरूलाई आफैले समाधान गर्न सक्ने उपाय तथा सुझावहरूको बारेमा उल्लेख गरिन्थ्यो ।

कार्यक्रमको प्रभाव: श्रोता-क्लब

यस कार्यक्रममार्फत श्रोताहरूलाई गाउँगाउँमा साथीसँग मनका कुरा रेडियो श्रोता-क्लब खोल्न उत्साहित गरियो, जसले गर्दा श्रोताहरूमा सहभागितात्मक भावनाको विकास भयो र समुदायका समस्याहरूलाई पनि सामूहिक रूपमा समाधान गर्न प्रेरित गर्‍यो । धेरैजसो रेडियो श्रोता-क्लब र तिनका प्रतिनिधिहरूलाई प्रत्यक्ष भेटेर तिनीहरूका समस्या, कार्यक्रमको प्रभाव, यसले पुऱ्याएको सहयोग इत्यादिबारे सहभागीमूलक छलफल पनि सञ्चालन गरिँदै आएको छ । राष्ट्रव्यापी रूपमा युवा लक्षित कुनै पनि कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दा यीमार्फत जान सजिलो हुने महसुस गरी बढीभन्दा बढी श्रोता-क्लब खोल्न लगाउने प्रयत्न हाल पनि गरिँदै आएको छ । २५ पुस २०६० सम्म नेपालका ६७ जिल्लाहरूमा लगभग ७६० ओटा साथीसँग मनका कुरा रेडियो श्रोता-क्लबहरू स्थापना भइसकेका छन् र अझै पनि खोल्ने कार्य जारी नै छ । यी सबैमा युवा तथा किशोरकिशोरीहरूको

प्रतिनिधित्व रहेको छ। यी रेडियो क्लबहरूमा युवा तथा किशोरकिशोरीहरू जम्मा भएर कार्यक्रम सुन्ने भएकाले रेडियो किन्न नसक्ने गाउँका विपन्न युवाहरूले पनि रेडियो सुन्न सक्ने वातावरण तयार भएको छ।^५ हालैका दिनमा यी रेडियो श्रोता-क्लबहरूको सहायताबाट युवाहरूले गाउँ-गाउँमा समूह निर्माण गर्न थालेका छन्। समाजमा रहेका कुरीति तथा कुसंस्कारहरूका विरुद्धमा विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न थालेका छन्। युवाहरू मात्र नभएर वयस्कहरूमा पनि रेडियो तथा रेडियो कार्यक्रमको महत्त्वबारे जानकारी हुन पुगेको छ। साथै कुरीति तथा कुसंस्कारहरूलाई हटाउनु पर्ने भावना पनि सबैमा जागृत भएको पाइएको छ। अभिभावकलाई आफ्ना समस्याबारे कसरी प्रभावकारी रूपमा अवगत गराउने र उनीहरूलाई ती समस्याप्रति कसरी सकारात्मक बनाउने भन्ने बारेमा पनि सुझाव दिइन्छ। यी विभिन्न क्रियाकलापमार्फत युवा तथा वयस्कहरूको बीचमा रहेको पुस्तान्तरको समस्यालाई समेत केही हदसम्म कम गर्न सघाउ पुऱ्याएको पाइएको छ।

जस्तोसुकै समुदाय, भाषा, लिङ्ग, धर्म तथा योग्यता भएका व्यक्तिको समूहले खोल्न पाउने भएकाले समाजमा रहेका हरेक क्षेत्रका युवाहरूले यस्ता क्लबहरू खोल्न थालेका छन्। कतिपय स्थानहरूमा दृष्टिविहीनहरूले पनि रेडियो श्रोता-क्लब स्थापना गरी ब्रेल लिपीमा चिठीहरू पठाउने गरेका छन्। उनीहरूलाई कार्यक्रम व्यवस्थापनले एउटा-एउटा रेडियो सेट पनि प्रदान गर्छ।

कार्यक्रमले हासिल गरेको लक्ष्य

युवाहरूका समस्याहरूको पहिचान तथा तीनको समाधानमा सहयोग गर्ने लक्ष्य लिएर सञ्चालन गरिएको यस कार्यक्रमले बढीभन्दा बढी युवा तथा किशोरकिशोरीहरूलाई आफ्नो कार्यक्रममा सहभागी गराउन सफल रहेको छ। सुरुका दिनहरूमा यो कार्यक्रमप्रति श्रोताहरूको त्यति चासो थिएन। यस कार्यक्रममा युवाहरूसँग सम्बन्धित सम्पूर्ण समस्याहरू जस्तै: जातीय भेदभावका कारण भोग्नु परेका समस्याहरू, पारिवारिक समस्या, यौन क्रियाकलाप, एचआईभी/एड्स तथा लागू

^५ श्रोता-क्लबहरूको हकमा कुनै न कुनै श्रोतासँग एउटा रेडियो त अवश्य नै हुन्छ भन्ने विश्वास गरिन्छ। कतिपय अवस्थामा *साथीसँग मनका कुरा* रेडियो कार्यक्रमले श्रोताहरू मध्येबाट प्राप्त कुनै एक श्रोताको गहन समस्यालाई समाधान गर्नका लागि कस्तो उपाय अपनाउनु ठीक होला ? भनेर अन्य श्रोता साथीहरूलाई प्रश्नहरू सोध्ने गरिन्छ र एक महिनाभित्र उक्त समस्या समाधानका लागि सबैभन्दा प्रभावकारी सुझाव पठाउने श्रोता साथीलाई उपहारस्वरूप अन्य सामग्रीहरूका अतिरिक्त एउटा रेडियो पनि प्रदान गर्ने गरिएको छ।

पदार्थ दुर्व्यसन जस्ता नितान्त व्यक्तिगत समस्यालाई समेत प्रष्ट रूपमा समावेश गरिथ्यो । त्यसकारण कतिपय श्रोताहरू यस्ता कुराहरू सुन्न नचाहने तथा अभिभावकहरूले सुन्न नदिने हुनाले किशोरकिशोरीहरूको सहभागिता कमै थियो, सुरुआतताका । तर सञ्चालनको नवीन एवं प्रभावकारी प्रस्तुतिले गर्दा युवा तथा किशोरकिशोरीहरूको मन जित्न चाँडै सफल भयो यो कार्यक्रम । धेरै श्रोताहरूले यस कार्यक्रममा आफ्ना समस्याहरू पठाउन थाले । समस्याको समाधानमा सहयोगी हुने सुझाव तथा पुस्तिकाहरू पाउन थालेपछि यस कार्यक्रममा श्रोताहरूको सहभागिता भन्ने बढ्न थाल्यो ।

कार्यक्रमको विषयवस्तु, कार्यक्रम निर्माण तथा सञ्चालन सम्बन्धमा श्रोताहरूबाट आएका जिज्ञासाको जवाफ लेखेर पठाउनुका साथै श्रोताहरूलाई आवश्यक पर्ने पुस्तिकाहरू हुलाकमार्फत पठाउने गरेपछि धेरै श्रोताहरूबाट 'यो कार्यक्रम एकदमै लोकप्रिय छ र यसले समाजका युवाहरूलाई एकदमै सहयोग पुऱ्याएको छ' भन्ने खालका प्रतिक्रियाहरू प्राप्त हुने क्रम सुरु भयो । कार्यक्रमका लागि आउने गरेका चिट्ठीहरूमा उल्लिखित ३३ ओटा समस्याहरूमध्ये नितान्त व्यक्तिगत समस्या उल्लेख गरी एकजना श्रोताले पठाएको चिट्ठी जस्ताको त्यस्तै तल प्रस्तुत गरिएको छ । (अन्य केही चिट्ठीहरूको नमुना अनुसूची १ मा हेर्नुहोस्) ।

मिति: २६।२।२०१९

श्री,
साथी ...

मेरो सर्वप्रथम त हृदय देखिको नमस्कार छ: स्वीकार्नुहोस् ल !

हून त मैले यो समस्या यहाँ दर्शाउन लायक त थिएन तर पनि ...

म एक विवाहित २१ वर्षीय महिला हुँ । मेरो विवाह आजभन्दा दुई वर्ष पहिले भएको थियो र हालसम्म बच्चा पनि भएको छैन र हामी दुवैमा केही वर्ष बच्चा नजन्माउने इच्छा जागेको छ । र मैले विवाहपश्चात् मात्र श्रीमानसँग शारीरिक सम्बन्ध राखेकी हुँ । मेरो श्रीमान पनि मेरै उमेरको हुनुहुन्छ । उहाँको उमेरअनुसार शारीरिक बनावट पनि ठीक छ । तर उहाँको लिङ्ग केही छोटो भएको महसुस गर्दछु । जसले गर्दा मलाई त्यति यौन सन्तुष्टी नभएको पनि महसुस गर्दछु । त्यसैले मैले 'साथी सँग मनका कुरा' मार्फत यो समस्याबाट छुटकारा पाउन मेरो समस्या दर्शाउँदै छु । मानिसको लिङ्ग बन्ने त प्रकृतिको देनबाटै हो तर पनि त्यसको मोटाइ र लम्बाइ बढाउन सकिन्छ कि सकिँदैन । यदि बढाउन सकिन्छ भने कसरी ? र बढाउन सकिँदैन भने किन ? कारण के हो कृपया मैले यो समस्याको उपयुक्त जवाफ पाएँ भने म लगायत म जस्ता नारी यस समस्याबाट खुशीको आभास गर्ने अवसर पाउँथे ।

धन्यवाद ।

सविना अधिकारी (नाम परिवर्तन गरिएको) नुवाकोट

माथिको चिठ्ठी पठाउने श्रोता तथा अन्य यौन जिज्ञासाहरूबारे चिठ्ठी पठाउनेलाई समस्याको समाधान खोज्न तथा यस्ता खालका समस्याले गर्दा उत्पन्न हुने मनोभावनालाई कम गर्न सहयोग पुगोस् भनी सुभाव सहितको जवाफी चिठ्ठी हुलाकमार्फत पठाइएको थियो । जुन जस्ताको तस्तै तल प्रस्तुत गरिएको छः

प्रिय साथी ...

सञ्चै हुनुहुन्छ ?

सर्वप्रथम त तपाईंले आफ्नो मनको कुरा खोली साथीसँग मनका कुरा कार्यक्रमलाई चिठ्ठीचार गर्नु भएकोमा धेरै धन्यवाद व्यक्त गर्दछौं । हामी तपाईंहरूको चिठ्ठी पाएर साह्रै खुशी छौं । साथी, तपाईंले त आफ्नो समस्याको समाधान सुरु गरिसक्नु भएछ । समस्याको पहिचान नै समाधानतर्फको पहिलो कदम हो ।

साथी, समस्या भनेको कसलाई पर्दैन र ? आफूलाई परेका समस्याहरूको हामी सबैले आ-आफ्नै ढङ्गले समाधान गर्दै पनि आएका छौं । यिनै विभिन्न समाधानका उपायहरू मध्येबाट हामीले मोटामोटी रूपमा १० ओटा जीवन उपयोगी सीपहरूलाई अगाडि ल्याएका छौं । यसका बारेमा हाम्रो कार्यक्रममा तपाईंहरूले सुन्दै पनि आइरहनु भएको छ । यिनै जीवन उपयोगी सीपहरूको सही ढङ्गबाट प्रयोग गर्नाले समस्या समाधान मात्र नभई हाम्रो जीवनमा समस्याहरूसँग लड्ने खुबी आफू भित्रैबाट विकास भएको हामीले महसुस गरेका छौं । यो खुबी विकसित भएपछि चाहे जस्तोसुकै समस्या किन आइनपरोस्, हामी सजिलै समाधानतर्फ बढ्न सक्दछौं । ती जीवन उपयोगी सीपहरू निम्न प्रकारका छन्ः

- १) आत्म-जागरणः आफूले आफैलाई चिन्न सक्ने क्षमता
- २) अनुभूतिः अरूको लागि जीवन कस्तो रहेछ भन्ने कुरा कल्पना गर्ने क्षमता
- ३) प्रभावकारी सञ्चारः आफ्नो भावना र विचारहरू अरू समक्ष प्रभावकारी रूपमा प्रस्तुत गर्नु
- ४) अन्तरव्यक्ति सम्बन्धः आमाबाबु, दाजुभाइ, दिदीबहिनी, काकाकाकी, सहपाठी, छर-छिमेकी आदिसँगको सम्बन्ध
- ५) संवेगलाई नियन्त्रण गर्ने क्षमताः मनमा उठ्ने सकारात्मक तथा नकारात्मक मनोभावनालाई नियन्त्रण गर्ने क्षमता
- ६) तनावपूर्ण स्थितिको सामना गर्ने क्षमताः दबाव र चुनौतीलाई स्वीकार्न सक्ने क्षमता
- ७) सिर्जनात्मक सोचाइः दैनिक जीवनमा आइपर्ने समस्या वा अवस्थालाई समाधान गर्ने सम्भाव्य विकल्पहरूको खोजी कुनै पनि जानकारी र अनुभवलाई वस्तुगत रूपमा विश्लेषण गर्ने क्षमता
- ८) समालोचनात्मक सोचाइः कसैको दबावमा नपरी आफ्नो अनुभव र आत्म-जागरणको सहायताले गरिने सही निर्णय
- ९) निर्णय गर्ने क्षमताः समस्यालाई स्वीकारी समालोचनात्मक सोचाइ, आत्म-जागरण र अनुभूतिद्वारा समाधान गर्ने क्षमता
- १०) समस्या समाधान गर्ने क्षमताः

साथीको चिठी पाएर साह्रै खुशी लाग्यो । चिठीमा लेख्नु भएको यौन जिज्ञासा साथीले हामीलाई विश्वास गरी बाँड्नु भएकोमा हामी आभारी छौं । पक्कै पनि त्यसो गर्नको लागि धेरै साहस चाहिन्छ, र साथीको साहसको हामी प्रशंसा गर्दछौं । हेनुस् साथी, जीवनमा विभिन्न किसिमका समस्याहरू आइपर्दछन्, हैन ? तिनको पहिचान गर्न त गाह्रो हुन्छ, तर एक पटक पहिचान गरी सकेपछि समाधान गर्न कति नै बेर लाग्छ, र ?

तपाईं जस्तै अरू साथीहरूले पनि हामीलाई विभिन्न जिज्ञासाहरू लेखी पठाउनु भएको छ । कसैलाई लाग्दो रहेछ कि आफ्नो लिङ्गको मोटाइ अथवा लम्बाइ कम भएको हुँदा त्यसले भोलि गई यौन सन्तुष्टिमा नराम्रो असर गर्ने पो हो कि ? कसैलाई चाहिँ आफ्नो लिङ्ग नै बाँझिएको र त्यसले गर्दा निराशा हुँदो रहेछ । केही साथीहरूलाई उत्तेजित हुँदा समेत आफ्नो लिङ्ग सामान्य नै रहने गरेकोले पिरोल्दो रहेछ भने केही साथीहरूलाई यौन सम्पर्क गर्न नपाउँदै शीघ्र स्वलन हुँदो रहेछ । हाम्रा श्रोता साथीलाई आफ्नो भर्खरै बिहे भएर त्यसपछि धेरै शारीरिक सम्पर्क हुने गर्दा त्यसले दूरगामी रूपमा केही नराम्रो असर पो गर्ने हो कि भन्ने डर पनि रहेको देखियो । हेनुस् साथी, केही साथीहरूलाई आफू मोटो भएकोले यौन सन्तुष्टि नमिल्ने पो हो कि भन्ने जिज्ञासा रहेछ, त्यस्तै आफ्नो श्रीमान्को लिङ्ग सानो भएकोले सन्तुष्टि नपाएका पनि साथीहरू रहेछन् । आफ्नो स्तन वा आफ्नो शारीरिक बनोटप्रति आफ्नो श्रीमान् आकर्षित नभएको पो हो कि भन्ने त्रास रहेको पनि चिठीहरू हामीले पायौं । अझै हामीले कतिपय चिठी यस्ता पायौं जसमा साथीहरूले आफ्ना प्रेमीसँग कण्डम प्रयोग गर्ने प्रस्ताव राख्दा प्रेमीले स्वीकार गर्न मानेनन् । केही साथीहरूले सुरक्षा साधन अपनाउँदा अपनाउँदै पनि गर्भ रहन गएको कुरा लेख्नु भयो भने यस्ता पनि साथीहरू हुनुहुन्छ, जसलाई यौन सुरक्षाम्वन्धी अझ बढी जान्ने उत्सुकता रहेछ । विवाहपश्चात् आफ्ना श्रीमान्/श्रीमतीले पहिलेको प्रेमसम्बन्ध वा यौन सम्पर्कबारे थाहा पो पाउने हो कि वा थाहा पाए के गर्ने होला भन्ने जिज्ञासाहरू समेटिएका चिठीहरू पनि नआएका होईन् ।

प्रकृतिले प्रत्येक व्यक्तिलाई केही हदसम्म भिन्दा भिन्दै आकार, बनोट, सोचाइ र गुणहरू दिएको कुरा साथीलाई थाहै छ नि हैन ? आफै सोच्नुहोस् त साथी, एकै आमाका सन्तानमा समेत कति फरकहरू हुन्छन् ? कोही मानिस अग्लो, कोही पुड्को, कोही मोटो त कोही पातलो भएभैँ कसैको कपाल घुम्रिएको, कसैको नाक लामो र कसैको आँखा सानो भएभैँ, कसैको लिङ्ग ठूलो वा सानो हुनुमा के नै आश्चर्य भयो र साथी ! के हामी मान्न सक्छौं कि, आँखा सानो भएको व्यक्तिको हेर्ने क्षमता आँखा ठूलो भएको व्यक्तिको भन्दा कम हुन्छ र ? त्यस्तै के घुम्रिएको कपाल सीधा कपाल भन्दा नराम्रो हो र ? त्यसैगरी लिङ्ग सानो हुँदा त्यसले एक दम्पतीको यौन जीवनमा नकारात्मक असर पार्छ भन्ने कुरा के साथीलाई वेठीक लाग्दैन र ? यसो त साथी यौन सम्पर्क प्रेमी-प्रेमीका बीच माया साटासाट गर्ने अनेकौं उपायहरू मध्येको एक मात्र हो । आफ्नो प्रेमीको बारे सोच्ने, उनको ईच्छा-आकांक्षाहरूलाई बुझ्न खोज्ने, उनलाई आफ्नो रूचि तथा अवधारणाहरूबारे राम्ररी सञ्चार गर्ने यी सबै कुराहरू पनि एक सन्तुष्टि सफल र सुखमय दाम्पत्य जीवनका परिसूचकहरू हुन् नि हैन र साथी ? जहाँसम्म शीघ्र स्वलन, तथा आफू मोटो वा नराम्रो भएको कारणले यौन सन्तुष्टिमा असर गर्ने कुरा छ, त्यसका बारे पनि हामीले राम्ररी बुझ्न पर्ने जस्तो छ साथी, यौन सम्पर्क सुरु सुरुमा राख्दा खेरी त्यसबाट भविष्यमा केही नकारात्मक असर पर्ने हो कि भन्ने जिज्ञासाका बारे पनि हामीले विचार गर्नु पर्ला नि ' शीघ्र स्वलन एक अत्यकालीन स्थिति हो । कतिपय व्यक्तिमा यो देखिनु असाध्यै साधारण प्राकृतिक प्रकृत्या हो । यसको सामान्य उपचार जहाँतहीं पाइन्छ । डाक्टरहरूका अनुसार पौष्टिक आहार खाएमा र व्यवस्थित दिनचर्या बिताएमा यो केही समय पछि आफै ठीक भएर

जान्छु। नत्र भने नजिकैको स्वास्थ्य चौकी वा अस्पतालमा गई यसको उपचार गराउन सकिन्छ। त्यस्तै वैवाहिक यौन सम्पर्कले दूरगामी रूपमा स्वास्थ्यलाई नकारात्मक असर त नपार्ने नि साथी ! पक्कै पनि आफ्ना प्रेमीको स्वास्थ्य स्थिति विचार नगरी अत्यधिक यौन सम्पर्क राख्दै गएमा त्यसले त नराम्रो असर ल्याई नै हाल्छ नि, हैन साथी ? आफ्नो प्रेमी आफ्नो शारीरिक वनौट, स्तनको आकार, उचाइ, रङ्ग, बोलीचाली, हिँडाइ, आनीबानी इत्यादि प्रति आकर्षित नभई त्यसले यौन सन्तुष्टिमा असर गरेको पो हो कि भन्ने जिज्ञासा पनि साथीले उल्लेख गर्नु भएको छ। कोही पनि व्यक्ति शतप्रतिशत सम्पूर्ण हुनै सक्तैन साथी। तपाईंलाई आफ्ना प्रेमीको केही न केही कुरा पक्कै पनि मन नपर्न सक्छ, त्यसैगरी तपाईंको प्रेमीलाई पनि तपाईंमा रहेका केही कुरा मन नपर्दैन त्यसबाट विचलित भई नराम्रा विचार लिनुमा के तपाईंको हित होला र साथी ? सुन्दरता आफैभित्र निहित हुनुपर्छ है साथी ! जो व्यक्ति आफूमा विश्वास गर्दछ, ऊ प्रति अरूहरू पक्कै पनि आकर्षित हुन्छन्। यौन सम्पर्कमा यस्ता सोचाइले केही गरी असर गरेकै ठहर गर्नु भए पनि आफ्ना प्रेमीसँग योबारे खुलेर कुरा गरी अधि बढ्नु नै राम्रो होला हैन र साथी ?

कतिपय साथीहरूले यौन सम्पर्क गर्नाका लागि कण्डम प्रयोग गर्ने आफ्नो प्रस्ताव अधि सार्दा प्रेमीले अस्वीकार गरेको कुरा लेख्नु भएको छ। यो कुरा आफैमा आश्चर्यजनक लाग्दैन र साथी ? के तपाईंलाई आफ्नो ईच्छा विरुद्ध कसैले चुरोट वा जाँड खान दिएमा खानु हुन्छ त ? त्यसैगरी के आफ्नो ईच्छा हुँदा हुँदै पनि कण्डम प्रयोग नगर्न ठीक होला त ? भोलि एचआईभी अथवा यौन रोग लागेमा त्यसको लागि जिम्मेवार को हुने त साथी ? के तपाईंले आफ्नो प्रेमीलाई कण्डम प्रयोग गर्न उहाँको असमर्थताको कारण सोधी हेर्नु भएको छ ? या त कण्डम महङ्गो भयो कि त्यसो भए तपाईं आफै पनि खरिद गर्नमा आर्थिक सहयोग पुऱ्याउन सक्नु हुन्छ। या त कण्डम लगाए सन्तुष्टि पाइँदैन कि, त्यसो भए केही पटक मात्रै भए पनि प्रयोग गरी हेर्न जोड दिनु पर्‍यो हैन र साथी ? कण्डम प्रयोग गर्दैमा शतप्रतिशत सबै यौन रोग वा गर्भधारणबाट बच्नै सकिन्छ भनी किटान गर्न चाहिँ मिल्दैन है साथी। पहिलो कुरा त कण्डमलाई कुनै तेल नलगाइकन ठीक तरीकाले प्रयोग गर्नु पर्‍यो। अझ महत्त्वपूर्ण कुरा चाहिँ के भने नि साथी सकभर गहिरो प्रेम नबसेसम्म वा विवाह नभएसम्म यौन सम्पर्क राख्ने भएन। यदि राख्ने पर्‍यो भने पनि सुरक्षित उपायहरू प्रयोग गर्नु पर्छ है ! भोलि गई हाम्रो केही साथीहरूलाई जस्तै गर्भधारणको परिस्थितिको सामना गर्नुपर्‍यो भने नचाहिँदो तनाव सिर्जना हुनसक्छ है साथी। यसो त गर्भधारण भई नै हाल्यो भने पनि आफ्नो उचित निर्णयले यौन सम्पर्क राखेको कारण त्यसको जिम्मेवारी त दुवैपक्षले लिनै पर्‍यो नि साथी !

कुनै पनि व्यक्ति जीवनमा आफूले संगालेका अनुभवहरूले परिस्कृत हुँदै जाने हो नि साथी। अतीतमा भोगेका तीतामीठा अनुभवहरू नै भविष्यप्रतिको सजगताको आधारशिला पनि हुन्। यौन सम्पर्क पनि कुनै भिन्न छैन। आफूले विवाहपूर्व यदि कुनै अर्को व्यक्तिसँग यौन सम्पर्क राखेको भए त्यसबाट आफ्ना मनमा श्रीमान्/श्रीमतीले थाहा पो पाउने हो कि ? थाहा पाए आफ्नो सुन्दर संसार भताभुङ्ग पो हुने हो कि भन्ने तनावमा बस्नु पक्कै पनि हितकर हुँदैन जस्तो लाग्छ। जुन व्यक्तिसँग जीवनमा आउने हरेक उतार चढाव साटासाट गर्ने प्रण लिइएको छ ती व्यक्तिलाई आफ्ना तीतामीठा अनुभव बाँड्दा नै राम्रो हुन्छ है साथी। तर कहिलेकाहीँ आफ्नो अतीतका सबै कुरा साटासाट गर्दा फन तनावपूर्ण, अविश्वास एवं घृणाको स्थिति सिर्जना हुन पनि सक्छ है साथी ! त्यसैले आफै विचार गर्नुहोस् पुराना कुरा भन्दा राम्रो हुन्छ कि नभन्दा ? आफ्नो प्रेमीको बानी व्यहोरा त सबैभन्दा बढी तपाईंलाई नै थाहा हुन्छ नि हैन र ? तैपनि आफ्ना व्यक्ति आफ्ना भए पराईले केही गरी अलग्याउने सक्दैनन्। उचित मौका हेरी आफ्ना मनका खुल्दुली बाँड्नु नै ठीक होला है, साथी।

साथी, हामीलाई चिठीचार गर्नुभएकोमा फेरि पनि धेरै धेरै धन्यवाद, हामी विश्वस्त छौं कि तपाईंहरू आफ्ना समस्या समाधान तर्फको प्रयास जारी नै राख्नु हुनेछ। हामीले तपाईंहरूको प्रयोगको लागि केही स्टीकरहरू खामभिन्न हालिदिएका छौं। यो तपाईंको लागि हामीले गरेको सानो सराहाना पनि हो। हामीले पठाएका स्टीकरहरूलाई आफ्नो किताब कापीमा टाँस्नुहोस् या त दराजमा टाँस्नुहोस् अथवा बटुवामा वा साइकलमा... राख्नुहोस्।

तपाईंका लागि जीवन उपयोगी सीपहरूको एउटा किताब पनि पठाईदिएका छौं। यदि अरू कुनै जीवन उपयोगी सीपहरूसम्बन्धी किताबहरू चाहिएमा चिठीचार गर्न नभुल्नुहोला। तपाईंवाट फेरि पनि चिठी पाउने आशामा !

धन्यवाद।

तपाईंका रेडियोका साथीहरू।

यस्ता खालका प्रतिक्रियाहरू रेडियो कार्यक्रम सञ्चालकवाट प्राप्त भएपछि, चिठी प्रेषक श्रोता साथीहरूले त केही न केही भए पनि आत्मविश्वासमा वृद्धि गर्छन् नै, त्योभन्दा पनि बढी ती साथीका सहकर्मी साथीहरूले समेत उक्त चिठीमा दिइएका सीप तथा ज्ञानको प्रयोग आफ्ना समस्याहरूको निराकरण गर्नमा लगाउने मौका प्राप्त गर्दछन् भन्ने विश्वास गरिएको छ। फलस्वरूप कार्यक्रमको प्रभावकारिता अभ्र बढ्दै जान्छ र आशा अनुरूपको उपलब्धि हासिल गर्ने दिशामा अघि बढ्न सकिन्छ। यस कार्यक्रमको सफलताको मुख्य आधारशिला पनि यही नै हो।

कार्यक्रमको आर्थिक पक्ष

साथीसँग मनका कुरा रेडियो कार्यक्रम सञ्चालनका लागि लाग्ने सम्पूर्ण खर्च सुरुदेखि नै युनिसेफ नेपालले व्यहोर्दै आइरहेको छ। त्यसवाहेक केही सहयोग नेपालमा एचआईभी/एड्सको क्षेत्रमा काम गरिरहेका साभेदार संस्थाहरूको समूहमार्फत युएन एड्सको पनि रहेको छ। कार्यक्रम युवाहरूलाई एचआईभी/एड्सको जोखिमवाट मुक्त पार्ने लक्ष्य लिएर सञ्चालन गरिएको र यसमा रेडियो नेपालको पनि सहमति भएका कारण जतिसक्दो कम लागतमा निर्माण तथा सञ्चालन गर्ने लक्ष्य लिइएको छ। कार्यक्रम प्रसारणको लागि रेडियो नेपालको राष्ट्रिय प्रसारण र अन्य आठओटा एफएमहरूवाट प्रसारण गरिने ५२ ओटा साप्ताहिक शृङ्खलाहरूका लागि ५४ लाख ७५ हजार रुपियाँ (प्रत्येक शृङ्खलाको लागि १ लाख ९ हजार ५ सय रुपियाँ) खर्च हुन्छ। जुन प्रति कार्यक्रम प्रति श्रोता १ रुपियाँ ८३ पैसा बराबरको खर्च हो।^६

^६ युनिसेफले यस कार्यक्रमका ३० लाख श्रोताहरू भएको अनुमान गरेको छ (युनिसेफ सन् २०००)। यसप्रकार एक शृङ्खलामा हुने कुल खर्च र अनुमानित श्रोता सङ्ख्याको आधारमा यो तथ्याङ्क निकालिएको हो।

रेडियो कार्यक्रम निर्माण तथा सञ्चालन प्रक्रिया र हाम्रो अनुभव

कुनै पनि रेडियो कार्यक्रम तयार पारी श्रोतासामु पुऱ्याउनको लागि एकदुई जना व्यक्तिको प्रयासबाट मात्र सम्भव छैन । कार्यक्रमलाई सबल, सक्षम, लोकप्रिय तथा प्रभावकारी बनाउनको लागि कार्यक्रमको लक्ष्य, लक्षित समूह तथा उनीहरूका आवश्यकताहरू कार्यक्रम निर्माणपूर्व नै निश्चित गरिनुपर्दछ । साथै कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाउन पाँचओटा चरणहरू पार गर्नु पर्दछ भन्ने हाम्रो अनुभवले देखाएको छ । जो निम्नानुसार छन्:

क. आवश्यकता पहिचान

रेडियो कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा कार्यक्रमका लक्षित समूह तथा त्यो लक्षित समूहका वास्तविक आवश्यकताहरूलाई पहिचान गर्ने काम गरिन्छ । यसका लागि रेडियो कार्यक्रम निर्माताहरूले पर्याप्त अनुसन्धान गर्नु आवश्यक हुन्छ । साथै लक्षित समूहसम्म पुगेर प्रत्यक्षरूपमा उनीहरूबाटै उनीहरूका आवश्यकताको पहिचान गरिनु पर्दछ । जसले कार्यक्रमको सहयोगबाट समाधान गर्न सकिने खालका आवश्यकताहरूलाई मात्र लक्ष्य बनाउन सकियोस् । जस्तै: *साथीसँग मनका कुरा* निर्माण गर्नुपूर्व गरिएको एक सर्वेक्षणले नै यस्तो खालको कार्यक्रम निर्माणको आवश्यकता पहिचान गर्न सक्यो र लक्षित समूह (किशोरकिशोरीहरू) का आवश्यकतालाई मध्यनजर गर्दै कार्यक्रमको ढाँचा तयार गर्न सजिलो भयो ।

ख. कार्यक्रम निर्माण

लक्षित समूहका आवश्यकताहरूलाई मध्यनजर गरेपनि कार्यक्रम निर्माणलाई अगाडि बढाउन आवश्यक हुन्छ । त्यस अतिरिक्त कार्यक्रम निर्माणमा लक्षित समूहको पनि प्रतिनिधित्व गराइनु आवश्यक हुन्छ । जसले गर्दा कार्यक्रमले आफ्नो वास्तविक लक्ष्य हासिल गर्न सकोस् अथवा कार्यक्रममा लक्षित समूहका वास्तविक आवश्यकताहरूको प्रतिनिधित्व हुन सकोस् । *साथीसँग मनका कुरा*का लक्षित समूहको मुख्य समस्या भनेकै आफ्ना व्यक्तिगत समस्याहरूलाई अरूको सामुने प्रस्तुत गर्न नसक्नु हो । यो समस्यालाई मध्यनजर गर्दा कार्यक्रममा युवाहरूलाई पर्न सक्ने व्यक्तिगत समस्याहरूलाई सकेसम्म खुलस्तरूपमा प्रसारण गर्दा राम्रो नतिजा आउने देखिएको छ ।

ग. कार्यक्रम प्रस्तुति

लक्षित समूह र कार्यक्रमका बीच वास्तविक सम्बन्ध स्थापित गराउने कार्य कार्यक्रम प्रस्तुतिबाट हुन्छ । लक्षित समूहका आवश्यकताहरूको आधारमा

कार्यक्रम निर्माण भएभैं कार्यक्रम निर्माणको वास्तविक उद्देश्यअनुसार नै कार्यक्रम प्रस्तुत गर्दा राम्रो हुने पाइएको छ । जसअन्तर्गत कार्यक्रमको वास्तविक उद्देश्य के हो, कार्यक्रमका लक्षित समूह कुन कुन हुन्, लक्षित समूहले कस्ता खालका प्रस्तुति मन पराउँछन्, लक्षित समूहका लागि कार्यक्रम प्रस्तुत गर्ने उपयुक्त समय कुन हो, कार्यक्रम प्रस्तुतिका लागि कति समयको आवश्यकता पर्दछ, कार्यक्रमअनुसार कस्ताखालका प्रस्तोताहरूको आवश्यकता पर्दछ, भन्ने जस्ता कुराहरू अध्ययन गरिनु पर्दछ ।

घ. श्रोता प्रतिक्रिया

यस्ता कार्यक्रमको वास्तविक लक्ष्य श्रोताहरूका समस्याहरूको मन छुने सहयोग र समाधान गर्ने रहेको हुन्छ । त्यसैले गर्दा कार्यक्रमले समस्याहरू समाधान गर्नमा सहयोग पुऱ्याए-नपुऱ्याएको, भावनाहरूको कदर गरे-नगरेको कुरा श्रोताहरूका प्रतिक्रियाबाट मात्र थाहा पाउन सकिन्छ । कुनैपनि रेडियो कार्यक्रमको सफलताका लागि कार्यक्रम दोहोरो सञ्चारको आधारमा सञ्चालित हुनुपर्ने भएकाले केवल कार्यक्रमलाई प्रस्तोताहरूले प्रस्तुत गरेर हुँदैन, श्रोताहरूले पनि कार्यक्रमप्रति प्रतिक्रिया तथा गुनासाहरू पोख्न पाउनुपर्ने हुन्छ । त्यसका लागि कार्यक्रम प्रस्तोताहरूले श्रोताहरूको सामाजिक, आर्थिक, भौगोलिक तथा अन्य अवस्थाहरूलाई ध्यानमा राखेर सहजरूपमा प्रतिक्रिया ग्रहण गर्न सक्ने वातावरण तयार पारिनु पर्ने हुन्छ । ता की धेरैभन्दा धेरै श्रोताहरूले कार्यक्रमप्रतिको आफ्नो प्रतिक्रिया, सुझाव, सल्लाह तथा गुनासाहरू सहजरूपमा व्यक्त गर्न सकून् ।

ङ. श्रोता प्रतिक्रियाको निरूपण

श्रोताहरूले रेडियो कार्यक्रमप्रति पोखेका आफ्ना प्रतिक्रिया तथा गुनासाहरूको छिटोभन्दा छिटो जवाफको अपेक्षा गरिरहेका हुन्छन् । त्यसैले हरेकखालका प्रतिक्रिया तथा गुनासाहरूलाई सहजरूपमा ग्रहण गरेर तिनीहरूको सक्दो छिटो र व्यावहारिक जवाफ दिनुपर्ने हुन्छ । जसले गर्दा आगामी दिनहरूमा पनि श्रोताहरू सो रेडियो कार्यक्रममा आफ्नो सहभागिता जनाउन उत्सुक हुन सकून् ।

सञ्चालित कार्यक्रममा थपघट, भूल-सुधार तथा विकास जे गर्नका लागि पनि कार्यक्रमका श्रोताहरूका सुझाव, सल्लाह वा प्रतिक्रियाहरूलाई मुख्य आधार बनाइनु पर्दछ । लगानीकर्ता वा प्रस्तोताको स्वविवेकको प्रयोग हावी भयो भने उक्त कार्यक्रम अधोगतितर्फ मात्र उन्मुख हुन पुग्छ ।

हाम्रो जस्तो अविकसित मुलुकहरूका लागि रेडियो एक मात्र भरपर्दो र सर्वसाधारणको पहुँच भएको माध्यम भएको हुनाले यसबाट प्रसारित हुने सम्पूर्ण कार्यक्रमहरू जनताको भावना, समस्या तथा चाहनाहरूलाई विचार गरेर निर्माण गरिनु पर्दछ। मनोरञ्जनात्मक कार्यक्रमहरूबाहेक शिक्षा तथा सूचनामूलक कार्यक्रमहरूलाई अझ बढी जोड दिनु पर्ने देखिन्छ। यस्ता कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा भोग्नुपर्ने विभिन्न कठिनाइहरूलाई विचार गरेर कार्यक्रमको रूपरेखा तयार पारिनु पर्दछ। यस्ता कठिनाइहरू यसप्रकार छन्:

१. रेडियो कार्यक्रमका लागि समयको अपर्याप्तता,
२. सम्पूर्ण जनतामा रेडियो सेवाको पहुँच नहुनु,
३. रेडियो कार्यक्रमका लागि आउने प्रतिक्रियाहरूको जवाफ पठाउँदा हुने कठिनाइहरू,
४. कार्यक्रममा आउने सबै चिन्तीहरूलाई विद्युतीय माध्यमबाट मात्र प्रसारण गर्न असम्भव हुने, जसले गर्दा श्रोताहरूमा कार्यक्रम प्रस्तोताहरूले आफूहरूमाथि पक्षपात गरेको महसुस हुने,
५. एउटै श्रोताले बारम्बार एउटै समस्या लेखी पठाउने हुनाले प्रतिक्रिया जनाउन अप्ठेरो पर्ने, आदि।

यीबाहेक रेडियो कार्यक्रमलाई निर्माण तथा प्रसारण गरेर मात्र पुग्दैन, कार्यक्रमको आवधिक निरीक्षण तथा अनुगमन पनि गरिरहनु पर्दछ। जसले गर्दा कार्यक्रमलाई समय सापेक्ष बनाउने, परिवर्तन गर्ने तथा थपघट गर्न सकिन्छ। रेडियो कार्यक्रम श्रोतामुखी भएर निर्माण गरिनु पर्दछ। किनकि रेडियो कार्यक्रमको सफलता/असफलता श्रोताहरूमा नै भर पर्दछ।

रेडियो कार्यक्रम निर्माण तथा सञ्चालन गरिसकेपछि त्यसको मूल्याङ्कन पनि गरिनु पर्दछ। कार्यक्रमले आफ्नो पूर्व निर्धारित लक्ष्य हासिल गर्न सके-नसकेको थाहा पाउन सकिन्छ। साथै कार्यक्रमले श्रोताहरूलाई पुऱ्याएको सहयोगको बारेमा जानकारी हासिल गर्न सकिन्छ।

निष्कर्ष

नेपालमा युवाहरूको सहयोगको लागि पर्याप्त कार्यक्रमको आवश्यकता खड्किरहेको अवस्थामा साथीसँग मनका कुरा रेडियो कार्यक्रमले त्यो आवश्यकता केही हदसम्म भए पनि पूर्ति गरिदिएको छ। साथै आगामी दिनहरूमा पनि यस्ता रेडियो कार्यक्रमहरूलाई निरन्तरता दिइनु पर्ने देखिन्छ। यसका अतिरिक्त कार्यक्रमको मद्दतबाट गाउँ-गाउँका युवाहरूमा सामूहिक भावनाको विकास

साथै रेडियोको महत्त्व पनि बढ्न गएको छ । यसैगरी यस कार्यक्रमको सहयोगबाट नेपालका युवा तथा किशोरकिशोरीहरूले भोग्नु परेका प्रमुख समस्याहरू के के रहेछन् भन्ने कुरा थाहा पाउन सकिएको छ । र, ती समस्याहरूलाई एकीकृत कार्यक्रमद्वारा सम्बोधन गर्ने कार्यमा केही प्रगति हासिल भइरहेको छ ।

निश्चित उद्देश्यका साथ निश्चित लक्षित समूहका लागि निश्चित अवधि भर श्रोताहरूकै सुभाव तथा प्रतिक्रियामा आधारित रहेर लक्षित समूहकै आवश्यकता, चाहना तथा भावना अनुरूपका कार्यक्रमहरू सहभागीमूलक ढङ्गले सञ्चालन गर्ने हो भने नेपालका प्रत्येक रेडियो कार्यक्रमहरू प्रभावकारी सावित हुन सक्छन् ।

अनुसूची १

साथीसँग मनका कुरालाई श्रोताहरूबाट प्राप्त चिठीका केही नमूनाहरू:

१. साथीसँग मनका कुरा रेडियो कार्यक्रमका बारेमा श्रोताहरूले जनाएको प्रतिक्रिया बापतको चिठीको नमूना:

साथी,

सर्वप्रथम त तपाईंहरूको निरन्तर सहयोगका लागि आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

साथी, तपाईंको कार्यक्रम साथीसँग मनका कुरा साँच्चै हामीजस्ता किशोरावस्थाका व्यक्तिहरूका लागि ज्यादै मार्गदर्शक छ । मैले आफूले व्यक्तिगतरूपमा भन्नु पर्दा यो कार्यक्रम मेरा लागि वाटो देखाउने पथप्रदर्शक जस्तै बनेको छ । यसले मेरा अगाडि आइपरेका विभिन्न समस्याहरूलाई समालोचानत्मक ढङ्गबाट विचार गरी धैर्यताका साथ समाधानतर्फ अगाडि बढ्न धेरैभन्दा धेरै सहयोग गरेको छ । यसै कार्यक्रमले गर्दा आज मैले सकारात्मक बोटोतर्फ आफ्नो जीवनको एउटा महत्त्वपूर्ण पाइला अगाडि बढाउन थालेको छु । मेरा माफमा अझै पनि विभिन्न समस्याहरू विद्यमान छन् तर पनि आज मलाई ती समस्याहरूसँग त्यति धेरै डर लाग्दैन किनकि कार्यक्रम साथीसँग मनका कुराले मलाई समस्याहरूको समाधानका लागि मजबुत बनाइदिएको छ । 'संघर्ष नै जीवन' रहेछ आज मलाई लाग्ने गर्छ ।

आज मलाई थाहा भयो सर्वप्रथम आफूले आफैलाई चिन्न सक्नु पर्दो रहेछ, आफ्नो समस्याको समाधान आफै भित्र हुँदो रहेछ जसलाई हामीले धैर्यताका साथ केलाउन र समाधानका उपायहरू सोच्न सक्नु पर्दो रहेछ । मलाई पूर्ण विश्वास लाग्यो कि आफू अगाडि बढ्नका निमित्त सर्वप्रथम आफ्नै पाइला अगाडि बढाउनु पर्दो रहेछ । यसैअनुसार आगामी दिनहरूमा पनि म निरन्तर अगाडि बढी नै रहनेछु र आशा छ तपाईंको सहयोग पनि अवश्य नै पाइरहने छु ।

ती. खडका
(नाम परिवर्तन) लम्जुङ्ग

२. अन्तर्जातीय विवाहसम्बन्धी समस्याको चिड्डीको नमूना:

सर्वप्रथम त कार्यक्रम सञ्चालक साथीहरू तोया, विनीता, शुष्मा, भाष्कर
.....मा मिठो सम्झनाको साथै नमस्कार छ ।

साथी मेरो एक जना सुनार केटीसँग प्रेम बसेको छ र उनको र मेरो जात मिल्दैन मेरो घरमा बाबा, आमाले त्यो केटी विवाह गर्न दिनु हुँदैन तर साथी हामी दुई एक अर्का बिना बाँच्न सक्दैनौं र छोड्न पनि चाहन्नौं । साथी, त्यसको समाधान बताइदिनु होला ।

महेन्द्र (नाम परिवर्तन), पर्वत

३. “साथीसँग मनका कुरा रेडियो श्रोता-क्लब”का साथीहरूले पठाएको चिड्डीको नमूना:

क.

मिति : १४ मङ्सिर २०५९

श्री,

साथी, विनीता, तोया तथा साथीसँग मनका कुरा टिमका सम्पूर्ण साथीहरूमा नमस्कार, साथी सञ्चे हुनुहुन्छ हैन !

विगत वर्षदेखि रेडियो नेपाल तथा अन्य सञ्चारमाध्यमबाट प्रसारण हुँदै आएको कार्यक्रम साथीसँग मनका कुराका हामी नियमित श्रोता हौं र यस कार्यक्रमका लागि विभिन्न समयमा पत्राचार समेत गरेका थियौं । हाल आएर गाउँमा भएका विकृति र विसङ्गति विरुद्ध लड्न एकलै सम्भव नभएकाले श्रोता-क्लबको आवश्यकता महसुस भएको हुँदा हामी कार्यक्रम नियमित सुन्ने ९ जना साथीहरू मिलेर श्रोता-क्लबको गठन गरेका छौं ।

अवदेखि हामी कार्यक्रम सामुहिक रूपमा सुन्ने कार्यक्रममा प्रसारित विषयका सन्दर्भमा विचार विमर्श तथा छलफल गर्ने समाजमा रहेका विकृति विसंगति र कुरीतिका विरुद्ध जनचेतना जगाउने तथा लागू पदार्थ दूर्यसनी लगायतका सम्पूर्ण कुराहरूका विरुद्ध लड्न तथा आवश्यकता महसुस भएका खण्डमा प्रतियोगितात्मक कार्यक्रम र अन्य तालिम गोष्ठीसमेत सञ्चालन गर्ने गरी हाम्रो ठाउँमा “जनचेतना साथीसँग मनका कुरा रेडियो श्रोता-क्लब” गठन गरेका छौं । क्लबका पदाधिकारीहरू निम्नानुसार छन्:

नाम	पद
१. सुक्षिता आचार्य	अध्यक्ष
२. मुना आचार्य	उपाध्यक्ष
३. सन्तोष आचार्य	सचिव
४. बसन्त बोहोरा	सह सचिव
५. सञ्जु आचार्य	कोषाध्यक्ष
६. दिनेश थापा	सदस्य
७. पूजा वाँस्तोला	सदस्य
८. धर्म बहादुर थापा	सदस्य
९. जुना निरौला	सदस्य

सन्तोष आचार्य
मधुमला-५, कसेनी, मोरङ्ग

ख.

मिति : २७८२०५९

प्रिय साथी तोया एवं शुष्मा

हृदयको अन्तरकुन्तरबाट अभिवादन एवं नमस्कार !

विषय : श्रोता-क्लब गठन गरिएको बारे ।

उपरोक्त विषयमा साथीसँग मनका कुरा का नियमित श्रोता साथीहरूको उत्साहले श्रोता-क्लबको गठन गरेका छौं । अन्य साथीहरू (विशेषतः युवा साथीहरू) मा फैलिएको एचआईभी/एड्स तथा लागू पदार्थ दूर्व्यसन विरुद्ध चेतना जगाउँदै प्रभावकारी सञ्चार र व्यक्तित्व विकासमा सघाउ पुऱ्याउने रहेको छ । हाम्रो उद्देश्यलाई साकार पार्न यहाँहरूको आशिर्वाद प्राप्त भई क्लब दर्ता गरी सहयोग गर्नुहुनेछ भन्ने अपेक्षा गर्दछौं ।

धन्यवाद ।

शिवप्रसाद आचार्य

सचिव

'कञ्चन ज्योति साथीसँग मनका कुरा रेडियो श्रोता-क्लब'का सदस्यहरूको नाम, पद र ठेगाना यस प्रकार छः

नाम	पद	ठेगाना
१. दीपकप्रसाद आचार्य	अध्यक्ष	बुटवल नगरपालिका ५
२. गणेशकुमार अर्याल	उपाध्यक्ष	बुटवल नगरपालिका ५
३. शिवप्रसाद आचार्य	सचिव	बुटवल नगरपालिका ५
४. पार्वती अर्याल	सदस्य	बुटवल नगरपालिका ५
५. कुलचन्द्र ज्ञवाली	सदस्य	बुटवल नगरपालिका ११

अनुसूची २

साथीसँग मनका कुरा रेडियो कार्यक्रमको सहायताबाट समाधान खोज्न सकिने आशामा श्रोताहरूले लेखी पठाएका समस्याका विषयहरूः

१. एचआईभी/एड्स
२. सरुवा यौन रोगहरू
३. समलैङ्गिकता
४. महिनावारी
५. गर्भाधान
६. परिवार नियोजनका साधनहरू
७. हस्तमैथुन
८. लागूपदार्थ दूर्व्यसन
९. प्रेम सम्बन्ध
१०. अस्विकृतिलाई कसरी नियन्त्रण गर्ने
११. प्रेम प्रस्ताव कसरी राख्ने

२९४ • रेडियो नेपालको सामाजिक इतिहास

१२. नाई कसरी भन्ने
१३. अन्तरजातीय सम्बन्ध
१४. नजिकको नातेदारसँगको प्रेम सम्बन्ध
१५. प्रेमी/प्रेमिका बीच आउने समस्या
१६. कसलाई रोज्ने
१७. चिष्टीको जवाफ नआउने
१८. दौतरी साथीहरूसँग कसरी व्यवहार गर्ने
१९. शारीरिक समस्या
२०. सामाजिक समस्या
२१. अशक्त किशोरकिशोरीहरू
२२. हिनताबोध
२३. पारिवारिक समस्या
२४. बहुविवाह
२५. कानुनी समस्या
२६. लोग्ने स्वास्नीबीचका समस्याहरू
२७. वैवाहिक समस्या
२८. अध्ययन/वृत्ति विकास
२९. सीपमूलक तालिम
३०. सामान्य स्वास्थ्य समस्या
३१. यौन दूर्यवहार
३२. बलात्कार
३३. विविध